

РЕФОРМУВАННЯ ПРАВОСУДДЯ

DOI: 10.33498/Юшн-2022-02-143

Руслана Гаврилук

докторка юридичних наук, доцентка,
завідувачка кафедри публічного права
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича
(Чернівці, Україна)
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-6750-4340>
Researcher ID: <http://www.researcherid.com/rid/D-5380-2016>
r.havrylyuk@chnu.edu.ua

Петро Пацурківський

доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України,
професор кафедри публічного права
Чернівецького національного університету
імені Юрія Федьковича
(Чернівці, Україна)
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5081-7842>
Researcher ID: <http://www.researcherid.com/rid/D-5476-2016>
p.patsurkivsky@chnu.edu.ua

УДК 340.12:342.7:[347.925:342.56]

ПРАВОСУДДЯ ТА МЕДІАЦІЯ ЯК КОНКУРЕНТНІ ВЗАЄМОДОВНЮЮЧІ СИСТЕМИ ВИРІШЕННЯ КОНФЛІКТІВ (СПОРІВ) У СУСПІЛЬСТВІ

АНОТАЦІЯ. У статті за допомогою пізнавального інструментарію антропосоціокультурного, потребового та порівняльного підходів аналізуються парадигмальні ціннісні матриці та соціокультурні коди феноменів правосуддя і медіації.

Метою статті є з'ясування природи правосуддя та медіації як систем вирішення конфліктів (спорів) у суспільстві. У центрі уваги авторів перебувають питання бутєвих витоків правосуддя і медіації, властивості ціннісних матриць правосуддя і медіації та можливості й форми державно-приватного партнерства правосуддя і медіації. У результаті дослідження зазначених вище питань автори статті обґрунтували низку висновків, зокрема: правосуддя та медіація є конкурентними взаємодоповнюючими системами вирішення конфліктів (спорів) у громадянському суспільстві. Основоположними причинами, що їх породили і продовжують зумовлювати потребу у правосудді та медіації дотепер, є атрибутивно суперечлива природа самої людини, передусім людської автономії та комунікативної солідар-

© Руслана Гаврилук, Петро Пацурківський, 2022

ності як конститuentів та смислових умов буття людей, а також не менш суперечливий буттєвий устрій людського світу.

Впродовж тривалого історичного періоду інституційне лідерство у вирішенні конфліктів (спорів) у суспільстві належало державному судочинству. Людиноцентристський поворот у середині ХХ ст., поява громадянських суспільств змінили характер більшості конфліктів (спорів) у соціумах, зумовили кризу традиційного судочинства та потребу в легітимації та інституціоналізації на національному рівні альтернативних способів їх розв'язання, передусім медіації. Нині медіація заявила про себе як такий інститут де-юре. Таким інститутом де-факто їй ще належить стати.

Між правосуддям і медіацією існує фундаментальна асиметрія. Її квінтесенцію становить парадигмальна протилежність ціннісних матриць правосуддя як інституту держави і медіації як інституту громадянського суспільства. Ця протилежність апіорі не дає змоги вбудувати один із зазначених вище інститутів вирішення конфліктів (спорів) у суспільстві в інший такий інститут без деформації їх обидвох. Правосуддя та медіація приречені на співіснування та взаємодію. Найоптимальнішою правовою формою такої їх взаємодії в сучасному вітчизняному соціумі є державно-приватне партнерство правосуддя і медіації інституційного типу.

Ключові слова: правосуддя; ціннісна матриця правосуддя; медіація; ціннісна матриця медіації; громадянське суспільство; суспільні конфлікти (спори); державно-приватне партнерство.

Реформування вітчизняного судочинства у справжнє європейське правосуддя, розбудова сучасної ефективної системи вирішення конфліктів (спорів) у суспільстві виявилися в Україні однією із найскладніших трансформацій державних інститутів. Уже відбулося декілька етапів реформування вітчизняного судочинства, кожен з яких завершився досягненням окремих, інколи досить суттєвих, результатів, проте загалом проблему ще не вирішено. Нині розпочато черговий із етапів його трансформації у сучасне європейське правосуддя. Її мету визначено у “Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки”¹. Важливою особливістю розпочатого етапу реформування правосуддя в Україні є те, що воно відбувається водночас із впровадженням методів альтернативного (позасудового) та досудового врегулювання конфліктів (спорів), передусім медіації: свідчення цього є нещодавнє ухвалення Закону України “Про медіацію” (далі – Закон про медіацію)².

Доктринальній розробці зазначеної вище проблеми такої певності та чіткої визначеності бракує. Якщо спробувати виокремити здобутки вітчизняних дослідників медіації, то слід відзначити помітну активізацію розробки питань, що стосуються технік і технологій медіації, її співвідно-

¹ Стратегія розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки: Указ Президента України від 11 червня 2021 р. № 231 <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/231/2021#Text>> (дата звернення: 23.12.2021).

² Про медіацію: Закон України від 16 листопада 2021 р. № 1875-IX <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1875-20#Text>> (дата звернення: 23.12.2021).

шення з іншими інститутами альтернативного вирішення спорів. Що ж до парадигмальних аспектів медіації необхідно відзначити початковий етап їх розробки³. Крім того, у теоретико-методологічній площині мають місце і суттєво відмінні та навіть протилежні погляди на природу медіації порівняно з підходом до її визначення законодавцем⁴, хибне трактування співвідношення медіації і судочинства.

Метою дослідження є порівняльний аналіз правосуддя та медіації як конкурентних взаємодіючих систем вирішення конфліктів (спорів) у суспільстві. Мета конкретизована у таких конкретних завданнях: обґрунтувати спільність буттєвих витоків правосуддя і медіації; розкрити парадигмальну протилежність ціннісних матриць правосуддя та медіації; довести можливість і необхідність державно-приватного партнерства правосуддя та медіації інституційного типу задля вирішення конфліктів (спорів) у громадянському суспільстві.

Предмет, мета та конкретні завдання дослідження визначили його методологію, а саме антропосоціокультурний, потребовий і порівняльно-правовий підходи.

Спільність буттєвих витоків правосуддя та медіації

Відповідно до ч. 1 ст. 124 Конституції України правосуддя в Україні здійснюють виключно суди⁵, а згідно з ч. 1 ст. 6 вони є однією з гілок державної влади, її атрибутом, тобто з'являються водночас із появою держави. То чим же зумовлена необхідність появи держави? Позитивістська традиція правопізнання пояснює цей феномен тим, що держава як продукт еволюції суспільства на певному етапі його зрілості є визнанням історичного факту, 'що це суспільство заплуталось у нездоланному протиріччі із самим собою, розкололось на непримиренні протилежності, позбутися яких воно безсиле'. І, резюмує Ф. Енгельс, 'щоб ці протилежності <...> не пожерли одна одну та суспільство у безплідній боротьбі, для цього стала необхідною сила, <...>, яка б тримала його у межах "порядку"'⁶.

Підхід антропосоціокультурної традиції правопізнання до розкриття причин виникнення держави парадигмально значно ширший, але й він включає у себе необхідність розв'язання суспільних конфліктів. Зокрема, Х. Дж. М. Классен пише, що рання держава є нічим іншим, як політичною організацією для регулювання соціальних відносин

³ Н. Мазаракі, 'Теоретико-правові засади запровадження медіації в Україні' (дис д-ра юрид наук, 2019) 484.

⁴ Н. Грень, 'Реалізація права людини на справедливий суд шляхом процедури присудової медіації: теоретико-правове дослідження' (дис канд юрид наук, 2016) 24.

⁵ Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>> (дата звернення: 26.12.2021).

⁶ Ф. Энгельс, *Происхождение семьи, частной собственности и государства (в связи с исследованиями Льюиса Г. Моргана)* (Азбука-классика 2009) 239–40.

у складному стратифікованому (багаторівневому) суспільстві, розділеному щонайменше на два основних класи <...> – правителів та підданих, чії відносини характеризуються політичним домінуванням перших над другими⁷.

Відомі американські дослідники Д. Норт, Дж. Волліс та Б. Вайнгест назвали цей тип держав природними державами, а суспільства, що їх породили, соціумами закритого (насильницького) типу. Вони переконливо продемонстрували, що логіка існування цих держав може бути найадекватніше пояснена за допомогою максими “поділяй і владарюй”⁸. Відповідно до їхньої парадигми вирішення конфлікту (спору) зводиться до визначення судом як спеціальним інститутом державної влади за певними правилами судочинства сторони-переможця та сторони-переможеного у ньому. Впродовж тривалого історичного періоду інституційне лідерство у вирішенні конфліктів (спорів) у суспільствах належало державному судочинству.

Медіація як приватний спосіб вирішення конфліктів (спорів) у соціумах з’явилася ще раніше від державного судочинства. Основоположними причинами, що її породили, були суцільно суперечлива природа самої людини, насамперед людської автономії та комунікативної солідарності як конститuentів та смислових умов буття людей⁹, а також не менш суперечливий буттєвий устрій людського світу¹⁰. Вона знайшла своє закріплення у звичаях і ритуалах більшості народів світу. Проте до останнього часу медіації не була легітимована на загальнодержавному рівні як метод вирішення конфліктів (спорів), їй належала у суспільствах світу другорядна або навіть епізодична роль¹¹.

У середині ХХ ст. під дією багатьох об’єктивних чинників на зміну соціумам закритого (насильницького) типу та природним державам стали приходити суспільства відкритого (ненасильницького) типу та публічні порядки відкритого доступу (інструментальні держави), у яких, як зазначають вже згадувані нами американські вчені, ‘неможливо маніпулювати інтересами [індивідів – Р. Г. та П. П.] так, як це трапляється в природних державах, бо занадто велика частина поведінки та формування інтересів [індивідів – Р. Г. та П. П.] відбувається за межами державного контролю’¹². За словами іншого західного вченого Дж. Коулмена, ‘головними

⁷ Х. Дж. М. Классен, “Было ли неизбежным появление государства” в Гринина Л. Е. та інші (ред), *Раннее государство, его альтернативы и аналоги: сборник статей* (Учитель 2009) 79.

⁸ Дуглас Норт, *Насильство та суспільні порядки. Основні чинники, які вплинули на хід історії* (Наш формат 2017) 38–42.

⁹ Р. Гаврилюк, ‘Правова природа медіації як вислід буттєвих властивостей людини’ (2018) 3 *Право України* 128–43.

¹⁰ Р. Гаврилюк, ‘Зумовленість правової природи медіації буттєвим устроєм людського світу’ (2018) 5 *Право України* 181–95.

¹¹ Mohamed M. Keshavjee, *Islam, Sharia and Alternative Dispute Resolution* (I B Tauris 2013) 237.

¹² Там само 45.

гравцями соціальної структури модерного суспільства [порядків відкритого доступу. – Р. Г. та П. П.] є корпоративні гравці, тобто організації, які черпають свою владу в індивідів, а застосовують її для досягнення корпоративних цілей¹³.

Одними з найфундаментальніших наслідків цієї кардинальної суспільної революції стали повернення індивідами собі їх природної загальної суспільної суб'єктності загалом та правосуб'єктності насамперед, людських прав і свобод, які були відчужені у них і привласнені природними державами ще на зорі їх появи. Першим серед сучасних мислителів цей феномен виявив і зафіксував у своєму творі-бестселері “Бунт мас” як людиноцентристський поворот іспанський філософ Х. Ортега-і-Гасет¹⁴.

На думку зарубіжних і вітчизняних учених, вплив цих чинників на зміну характеру суспільного розвитку, починаючи з рубежу ХХ–ХХІ ст., відчутно посилюється завдяки активному включенню у суспільні процеси нових поколінь людей, народжених у період часу, починаючи з останньої чверті ХХ ст. Ці покоління одержали у науці збірну назву міленіалів (покоління Y). Це найбільш освідченні покоління з усіх, які будь-коли проживали у світі. Фахівці особливо виділяють у міленіалів орієнтованість на гуманізм і соціальні цінності, що спонукає їх на глибокі суспільні зміни¹⁵.

Водночас людиноцентристський поворот не змінив суцільно суперечливих людської природи та буттєвого устрою людського світу. Навпаки, він розкував внутрішню енергію індивідів, спонукав найширші народні маси до соціальних інновацій, винахідництва та відкриттів. Інтегральним результатом цього стали утвердження громадянських суспільств у розвинутих країнах світу та зростання у геометричній прогресії числа соціальних конфліктів. Водночас у парадигмальних межах нових суспільств різко прискорилися процеси, висловлюючись термінами Й. Шумпетера, “внутрішніх мутацій” та “творчого руйнування”¹⁶ традиційних інститутів вирішення конфліктів, передусім судочинства. Результатами цього стали глибокі кризи державного судочинства у різних країнах світу, що найбільш концентровано проявилось у падінні довіри суспільств до судочинства як інституту держави¹⁷.

¹³ James S Coleman, *Foundations of social theory* (Harvard University Press 1990) 49.

¹⁴ Ортега-і-Гасет, Вибрані твори (Основи 1994) 15–139.

¹⁵ Shawna Benston and Brian Farkas, ‘Mediation and Millennials: A Dispute Resolution Mechanism to Match a New Generation’ [2018] 2 (2) Article 3 Journal of Experiential Learning <<https://digitalcommons.tourolaw.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1032&context=jel>> (accessed: 20.12.2021); О Хотинська-Нор, ‘Судова система України в епоху покоління міленіалів’ в *Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні: Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції* (ЧНУ им Ю Федьковича 2018) 42–4.

¹⁶ Йозеф А Шумпетер, *Капіталізм, соціалізм і демократія* (Основи 1995) 111.

¹⁷ Derek Thompson, ‘The Unluckiest Generation: What Will Become of Millennials?’ (*The Atlantic*, 26.04.2013) <<https://www.theatlantic.com/business/archive/2013/04/the-unluckiest-generation-what-will-become-of-millennials/275336/>> (accessed: 19.12.2021).

Вихід із цих криз було знайдено у широкому та системному запровадженні розвинутими соціумами світу інститутів альтернативного (позасудового) вирішення спорів, насамперед медіації. До прикладу, у США нині, згідно з судовою статистикою, тільки 2 % з усіх порушених різними судами справ завершуються ухваленням судового рішення, а всі інші конфлікти вирішуються за допомогою інструментів альтернативного їх розв'язання¹⁸. У Нідерландах за допомогою інструментів альтернативного вирішення спорів, насамперед медіації, нині вирішується близько 90 % від усіх офіційно зареєстрованих конфліктів (спорів) із найрізноманітніших питань. У зазначених вище країнах вже стала дійсністю висока культура медіації¹⁹. У Великій Британії за допомогою інституту медіації нині вирішується понад 85 % конфліктів (спорів)²⁰.

Для України зазначені вище проблеми стали актуальними з часу постановлення незалежної Української держави та визнання нею людських прав, верховенства права і плюралістичної демократії пріоритетами її розвитку. Внаслідок перемоги Революції Гідності й офіційного обрання Україною європейського вектору суспільного розвитку ці пріоритети переросли у домінуючі суспільні цінності для вітчизняного соціуму. У 2014 р. Україна підписала Угоду про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом (далі – ЄС), Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (далі – Угода)²¹. Згідно зі ст. 1 Угоди для неї стало необхідним вибудувати нову парадигму співпраці з державами – членами ЄС у сфері безпеки і правосуддя з метою забезпечення належної поваги до верховенства права, людських прав й основоположних свобод, гарантування не обмеженого доступу суб'єктів права як до судових, так і позасудових процедур вирішення конфліктів (спорів).

Парадигмальна протилежність ціннісних матриць правосуддя і медіації

Способом існування інституту державного судочинства, як і будь-якого іншого суспільного інституту, є його постійна еволюція. Відлік новітніх якісних змін цього інституту на теренах європейського цивілізаційного простору більшість дослідників ведуть із 1950 р. – часу ухвалення Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – ЄКПЛ). Зокрема, ст. 6 “Право на справедливий суд” ЄКПЛ нор-

¹⁸ Stephen B Burbank & Stephen N Subrin, ‘Litigation and Democracy: Restoring a Reasonable Prospect of Trial’ [2011] 46 (1) Harvard Civil Rights – Civil Liberties Law Review 399.

¹⁹ П Пацурківський, Р Гаврилюк, ‘Запровадження європейської моделі медіації як шанс судовій реформі в Україні’ в *Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні: Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції* (ЧНУ ім Ю Фельковича 2018) 243.

²⁰ Н Гнатюк, ‘Мистецтво домовлятися’ (2018) 38 Юридичний вісник України 11.

²¹ Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text> (дата звернення: 19.12.2021).

мативно закріпила і гарантувала право кожного ‘на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом’²².

Концептуальні підходи ЄКПЛ щодо незалежності суддів було розвинуто у Рекомендації (94) 12 Комітету Міністрів Ради Європи стосовно незалежності, ефективності та ролі суддів²³. Найбільш всеосяжним актом, за оцінкою Європейської Комісії “За демократію через право” (Венеційської комісії), у зазначеній вище сфері є Висновок № 1 Консультативної ради європейських суддів щодо стандартів незалежності судових органів і незмінності суддів²⁴. Важливим із точки зору вдосконалення державного судочинства документом Ради Європи стала Європейська хартія щодо закону держави “Про статус суддів”²⁵, а також Звіт Венеційської комісії щодо призначення суддів CDL-FL (2007)028²⁶. Не менш значущою для вдосконалення інституту державного судочинства є і прецедентна судова практика Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ). Такими ж істотними й інноваційними щодо посилення незалежності судової системи держави загалом є стандарти Організації Об’єднаних Націй (далі – ООН) у цій сфері, зокрема, Основні принципи незалежності судових органів, схвалені Генеральною Асамблеєю ООН у 1985 р.²⁷, а також Бангалорські принципи поведінки суддів 2006 р.²⁸.

Грунтовний аналіз зазначених вище та інших нормативних актів цього ряду, рішень ЄСПЛ переконує, що впродовж другої половини ХХ – початку ХХІ ст. були зроблені принципові кроки по шляху вдосконалення державного судочинства, передусім гарантування його справедливості, незалежності й неупередженості, дотримання ним людських прав та принципу верховенства права, публічності й гуманності. Прогрес судочинства у зазначений вище період знайшов своє непряме підтвердження і вираження у поступовому переході до найменування його в усе більшій кількості міжнародно-правових актів правосуддя.

²² Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 4 листопада 1950 р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text> (дата звернення: 18.12.2021).

²³ Recommendation No. R (94) 12 to Member States on the Independence, Efficiency and Role of Judges [1994] <<https://advokat-prnjavorac.com/legislation/Recommendation.pdf>> (accessed: 20.12.2021).

²⁴ Opinion No 1 (2001) Of the Consultative Council of European Judges (Ccje) for the Attention of the Committee of Ministers of the Council of Europe on Standards Concerning the Independence of the Judiciary and the Irremovability of Judges [2001] <<https://rm.coe.int/1680747830>> (accessed: 18.12.2021).

²⁵ Європейська хартія про закон “Про статус суддів” від 10 липня 1998 р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_236#Text> (дата звернення: 18.12.2021).

²⁶ CDL-AD(2007)028-e Judicial Appointments - Report adopted by the Venice Commission at its 70th Plenary Session [Venice, 16–17 March 2007] <[https://www.venice.coe.int/webforms/documents/CDL-AD\(2007\)028.aspx](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/CDL-AD(2007)028.aspx)> (accessed: 18.12.2021).

²⁷ Основні принципи незалежності судових органів. Резолюції 40/32 40/146 Генеральної Асамблеї ООН від 29 листопада та 13 грудня 1985 р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_201#Text> (дата звернення: 18.12.2021).

²⁸ Ecosoc 2006/23 Strengthening Basic Principles of Judicial Conduct [2006] <<https://www.unodc.org/documents/ji/training/bangaloreprinciples.pdf>> (accessed: 28.12.2021).

Своєрідною “платою” суспільств за ці успіхи судочинства у цей же період стало багатократне зростання судових витрат, тривалості термінів розгляду справ, надмірна формалізація та легалізація процедур, низка інших недоліків принципового характеру, на що справедливо звернув увагу суддя Верховного Суду США У. Бергер, виступаючи на Паундській конференції 1976 р. “Причини невдоволеності населення адмініструванням системи правосуддя в США”²⁹. Ці недоліки, взяті в сукупності, відповідно до висновку У. Бергера, зумовили кризу судочинства у США. Пізніше аналогічні кризи відчутно дали знати про себе й у європейських державах, зокрема і в Україні.

Безперечним фактом є і те, що парадигмальна ціннісна матриця судочинства у досліджуваній період часу не змінилася. Воно продовжило залишатися інститутом держави. Сторони спору, що розглядаються судом, як обґрунтував ще в середині ХХ ст. німецький учений-правознавець Г. Дюріг, по суті перетворені на “об’єкт державної процедури”³⁰. Він вивів знамениту “об’єктну формулу”, яку багаторазово успішно використовував для захисту людської гідності й інших прав людини Федеральний Конституційний Суд Німеччини. ‘Людську гідність зачеплено, коли людина стає *об’єктом*, тобто простим засобом, розмінною і витратною величиною’³¹, – йдеться у ній.

Загальноєвропейські тенденції у розвитку судочинства в другій половині ХХ ст. – на початку ХХІ ст. проявилися тією чи тією мірою і в окремих європейських державах, зокрема і в Україні. На характер трансформації вітчизняного судочинства відповідно до стандартів європейського правосуддя вирішальний вплив мають деякі національні особливості, насамперед очевидне переважання політичних підходів у цій сфері над загальнодержавними та глибоко укорінений в українському суспільстві патерналізм, який активно підтримується державою. Під час внесення змін у Конституцію України в 2016 р. вітчизняний конституцієдавець вплив останнього чинника дещо зменшив, зазначивши:

Юрисдикція судів поширюється на будь-який юридичний спір та будь-яке кримінальне обвинувачення. У передбачених законом випадках суди

²⁹ National Conference on the Causes of Popular Dissatisfaction with the Administration of Justice, The Pound Conference (St. Paul, Minn April 7–9 1976) A. Leo Levin and Russell R. Wheeler eds (West Creation 1979) 1.

³⁰ Гюнтер Дюріг, ‘Принцип людської гідності. Проект практичної системи цінностей основних прав на основі частини першої статті 1 у поєднанні з частиною другою статті 19 Основного Закону’ в Шлоер Б (ред), *Людська гідність: що ми розуміємо під “гідністю”, “людино” та “людською гідністю”?: матеріали міжнародного науково-практичного семінару “Людська гідність у праві Німеччини, Польщі та України”* (Київ, 10–11 жовтня 2016) (В деле 2017) 76.

³¹ Моріс Ленер, ‘Людська гідність в Основному Законі Федеративної Республіки Німеччина’ в Шлоер Б (ред), *Людська гідність: що ми розуміємо під “гідністю”, “людино” та “людською гідністю”?: матеріали міжнародного науково-практичного семінару “Людська гідність у праві Німеччини, Польщі та України”* (Київ, 10–11 жовтня 2016) (В деле 2017) 36.

розглядають також інші справи. Законом може бути визначений обов'язковий досудовий порядок урегулювання спору³².

Оновлена Конституція України відкрила шлях для впровадження альтернативних методів вирішення конфліктів (спорів), зокрема і медіації.

На реалізацію зазначеної вище конституційної новели Верховною Радою України у жовтні 2017 р. було ухвалено Закон України “Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів”. Ним, серед іншого, було передбачено внесення у кожен із поіменованих кодексів окремих глав “Врегулювання спору за участю судді”³³. Ретельний аналіз відповідних статей цих глав засвідчує, що активним суб'єктом у всіх передбачених цим інститутом процедурах є суддя, а сторонам спору відведена пасивна роль давати свою згоду на це чи не давати. Тобто інститут врегулювання спору за участю судді має всі підстави для оцінки його як елемента судових процедур.

Слід розцінити як щонайменше дискусійні та такі, що потребують додаткового обґрунтування твердження деяких учених-правознавців про застарілість парадигмальної ціннісної матриці судочинства. Зокрема, О. Спектор зазначає:

Традиційний підхід, за якого основною функцією суду визначалося саме здійснення правосуддя, тобто вирішення спору по суті, має певні вади, оскільки основною метою не є врегулювання конфлікту. Разом із тим наслідки використання судового вирішення спорів, широкого доступу до суду суттєво збільшило навантаження на суди. Зважаючи на це, подальше вирішення проблем правосуддя без зміни підходів до розуміння його основної функції стало вкрай складним³⁴.

Досвід більшості сучасних прогресивних держав світу переконує у протилежному, а саме: що реальне вирішення проблем сучасного правосуддя лежить не в площині зміни підходів до розуміння його основної функції. Ця функція генетично зумовлена тим, що правосуддя здійснюється однією з гілок державної влади і ніким іншим воно здійснюватися не може навіть в умовах громадянського суспільства. І в основі справді значного зростання навантаження на суди лежить не широкий доступ до них, а якісно інший стан громадянського суспільства порівня-

³² Конституція України (н 5).

³³ Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів: Закон України від 3 жовтня 2017 р. № 2147-VIII <<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2147-19#Text>> (дата звернення: 27.12.2021).

³⁴ Ю Притика (ред), *Альтернативні способи вирішення спорів* (Право 2019) 32.

но із суспільствами, які йому передували. Людиноцентристський поворот вивільнив творчу соціальну енергію індивідів, кратно збільшив їхню активність і докорінно змінив природу більшості конфліктів, що спонтанно виникають між ними. Це зазвичай приватні конфлікти (спори) членів громадянського суспільства, сторони яких мають природне право вирішувати їх не тільки відповідно до державних лекал у судах, а й самостійно на договірних засадах за допомогою нейтральних посередників. Тим паче, що державне судочинство виявилось певною мірою неспроможним опанувати нестримну спонтанну лавину таких конфліктів.

Відповіддю на це стало запровадження в останній чверті ХХ ст. у США та на межі ХХ–ХХІ ст. у більшості держав ЄС у доповнення до судочинства легітимованих у національному масштабі альтернативних способів вирішення конфліктів, насамперед медіації як найбільш адекватного громадянському суспільству їх способу. У цьому переконує, зокрема, аналіз відповідної нормативно-правової бази та судової практики. Так, Єдиний закон про медіацію США, що набув чинності у 2001 р., інтегрував у собі понад дві з половиною тисячі законодавчих актів різних штатів, що регулювали у них відповідні процедури медіації³⁵. Ухвалення цього закону стало точкою неповернення назад у процесі розвитку медіації як одного з альтернативних способів вирішення спорів (конфліктів) у США.

Важливою особливістю впровадження інституту медіації у державах – членах ЄС стало кооперування національних і загальноунійних зусиль, а стосовно останніх – поєднання актів м'якого та позитивного права з цією метою. До прикладу, наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. Комітет Міністрів Ради Європи розробив і запропонував державам-членам для впровадження у практику низки Рекомендацій у сфері медіації: Рекомендацію № R(98)1 з медіації у сімейних справах³⁶; Рекомендацію № R(99)19 з медіації у кримінальних справах³⁷; Рекомендацію Rec (2001)9 щодо альтернативного судовому розгляду спорів між адміністративними органами і сторонами – приватними особами³⁸; Рекомендацію Rec (2002)10 з медіації в цивільних справах³⁹. Значущими актами м'якого права у цій сфері також стали: Рекомендація Єврокомісії “Про принципи, що застосовуються до органів, відповідальних за позасудове врегулювання

³⁵ Uniform Mediation Act (amended 2003) <http://www.uniformlaws.org/shared/docs/mediation/uma_final_03.pdf> (accessed: 27.12.2021).

³⁶ (CDPC) Recommendation No. R (98) 1 Of the Committee of Ministers to Member States on Family Mediation [1998] <<https://rm.coe.int/rec-98-1e-on-family-mediation/1680a3b3ef>> (accessed: 28.12.2021).

³⁷ (CDPC) Recommendation No. R (99) 19 of the Committee of Ministers to member States concerning mediation in penal matters [1999] <[https://www.barobirlik.org.tr/dosyalar/duyurular/hsykkanunteklifi/rec\(99\)19%20\(1\).pdf](https://www.barobirlik.org.tr/dosyalar/duyurular/hsykkanunteklifi/rec(99)19%20(1).pdf)> (accessed: 28.12.2021).

³⁸ Recommendation Rec(2001)9 of the Committee of Ministers to member states on alternatives to litigation between administrative authorities and private parties [2001] <<https://rm.coe.int/16805e2b59>> (accessed: 29.12.2021).

³⁹ Recommendation Rec (2002)10 of the Committee of Ministers to member States on mediation in civil matters [2002] <<https://rm.coe.int/16805e1f76>> (accessed: 29.12.2021).

спорів за участю споживачів”⁴⁰; Зелена книга “Про альтернативний розгляд спорів в цивільному та торговому праві”⁴¹; Європейський кодекс поведінки для медіаторів⁴².

Серед актів позитивного права ЄС у сфері розвитку медіації слід виокремити як принципово важливі такі Директиви Європейського Парламенту та Ради: Директиву 2008/52/ЄС з певних аспектів медіації у цивільних та комерційних справах⁴³; Директиву 2009/22/ЄС з питань позасудового вирішення спорів у сфері споживання⁴⁴; Регламент № 524/213 “Про врегулювання спорів за участю споживачів онлайн”⁴⁵ та низки інших аналогічних актів.

У більшості держав – членів ЄС у цей період було ухвалено національне законодавство щодо розвитку медіації та інших альтернативних судовому методів вирішення конфліктів (спорів).

Аналіз зазначених вище документів і відповідної судової практики, насамперед актів м’якого і позитивного права ЄС, переконує, що всі вони були ухвалені у парадигмальних межах та на розвиток цінностей, закладених у ЄКПЛ, насамперед ст. 13 “Право на ефективний засіб правового захисту” Конвенції, в якій, зокрема, йдеться:

Кожен, чий права та свободи, визнані в цій Конвенції, було порушено, має право на ефективний засіб правового захисту в національному органі, навіть якщо таке порушення було вчинене особами, які здійснювали свої офіційні повноваження⁴⁶.

Ця стаття доктринально не суперечить ст. 6 “Право на справедливий суд” ЄКПЛ. У ній стратегічно була прогнозована ситуація, коли лише права на справедливий суд може виявитися недостатньо. У цій статті не зазначається конкретний ‘ефективний засіб правового захисту’, оскільки у середині ХХ ст. цього неможливо було зробити. Однак через декілька

⁴⁰ Commission Recommendation No 98/257/EC on the principles applicable to the bodies responsible for the out-of-court settlement of consumer disputes, OJ L 115 [1998].

⁴¹ Green Paper on alternative dispute resolution in civil and commercial law [2002] <http://www.abgs.gov.tr/files/ardb/evt/1_avrupa_birligi/1_6_raporlar/1_2_green_papers/com2002_green_paper_on_alternative_dispute_resolution.pdf> (accessed: 29.12.2021).

⁴² European Code of Conduct for Mediators [2010] <http://ec.europa.eu/civiljustice/adr/adr_ec_code_conduct_en.pdf> (accessed: 29.12.2021).

⁴³ Directive 2008/52/EC of the European Parliament and of the Council of 21 May 2008 on certain aspects of mediation in civil and commercial matters [2008] OJ L 136.

⁴⁴ Directive 2013/11/EU of the European Parliament and of the Council of 21 May 2013 on alternative dispute resolution for consumer disputes and amending Regulation (EC) No 2006/2004 and Directive 2009/22/EC (Directive on consumer ADR) L165 2013 Official Journal of the European Union 63–79 <<http://data.europa.eu/eli/dir/2013/11/oj>> (accessed: 29.12.2021).

⁴⁵ Regulation (EU) No 524/2013 of the European Parliament and of the Council of 21 May 2013 on online dispute resolution for consumer disputes and amending Regulation (EC) No 2006/2004 and Directive 2009/22/EC (Regulation on consumer ODR) L 165 2013 Official Journal of the European Union 1–12 <<http://data.europa.eu/eli/reg/2013/524/oj>> (accessed: 29.12.2021).

⁴⁶ Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (н 22).

десяти років стало очевидним, що одним із таких “ефективних засобів правового захисту” у громадянському суспільстві є медіація.

Правова природа медіації як ефективного альтернативного засобу правового захисту особи постає із багатьох актів м’якого та позитивного права ЄС. Однак найбільш повно її аргументовано це питання розкрито у Рекомендації № Rec (2002)10 Комітету Міністрів Ради Європи щодо медіації в цивільних справах. Зокрема, медіація визначена у ній як процес вирішення спору самими його сторонами із їх же ініціативи або за рекомендацією суду за допомогою медіатора (чи медіаторів) з метою досягнення взаємоприйнятної для сторін спору угоди. Цим самим визначено, що медіація має приватноправову природу. Особливо важливою як з огляду на перспективи розвитку і укорінення культури медіації в соціумі, так і консолідації зусиль держави і громадянського суспільства задля прогресу медіації є вказівка Рекомендації на об’єктивну відсутність конфлікту між медіацією і правосуддям, а також на необхідність гарантування державою однаково повноцінного доступу кожного як до правосуддя, так і до медіації для захисту своїх прав та законних інтересів. У цій Рекомендації також розкрито сферу застосування медіації, її принципи, низку інших важливих питань застосування медіації.

Такою ж парадигмально протилежною державному судочинству є ціннісна матриця Закону про медіацію, ухваленого Верховною Радою України наприкінці 2021 р. відповідно до європейських і міжнародних стандартів та цінностей медіації. Передусім звертає на себе увагу визначення вітчизняним законодавством сфери дії цього Закону, відповідно до якої медіація постає не як допоміжний чи складовий інститут державного судочинства, а як легітимований у ньому повноцінний, рівнозначний державному судочинству інститут вирішення конфліктів (спорів). Медіація не здійснюється тільки у конфліктах (спорах), які впливають або можуть вплинути на права та законні інтереси третіх осіб, котрі не є учасниками відповідної медіації⁴⁷. Водночас на практиці медіації ще належить стати таким інститутом в Україні.

Із визначення українським законодавцем поняття медіації як поза-судової добровільної конфіденційної структурованої процедури, під час якої сторони конфлікту (спору) намагаються запобігти за допомогою медіатора появи конфлікту чи врегулювати уже наявний спір через переговори, цілком очевидна її приватноправова природа⁴⁸. Ще більше переконують у приватноправовій природі медіації відповідно до Закону про медіацію її принципи, визначені вітчизняним законодавцем. Вони не відрізняються від принципів медіації, вироблених у нормативних актах держав – членів ЄС. Згідно з Законом про медіацію до них нале-

⁴⁷ Про медіацію (п 2).

⁴⁸ Там само.

жить взаємна згода, самовизначеність і рівність прав сторін медіації, а також принципи добровільності, конфіденційності, нейтральності, незалежності й неупередженості медіатора. Вони поширюються і на стадію підготовки до медіації⁴⁹.

Найбільш розгорнуто та повно розкрито природно-правову природу медіації у розділі III “Проведення медіації” Закону про медіацію. Про це йдеться, зокрема, в договорі про проведення медіації (угоді про надання послуг з медіації), медіаційній угоді – письмовій угоді учасників правовідносин щодо способу врегулювання усіх чи певних конфліктів (спорів), що виникли чи можуть виникнути між ними, за допомогою проведення медіації, та угоді за результатами медіації, у якій фіксується результат домовленості сторін медіації в погодженій між ними усній або письмовій формі з урахуванням вимог закону⁵⁰.

У приватноправовій природі медіації переконує і розділ II “Статус медіатора” Закону про медіацію. Зокрема, законодавець передбачив мінімальні (рамкові) вимоги до медіатора, прописавши водночас у Законі, що сторони медіації, а також об’єднання медіаторів і суб’єкти, що забезпечують проведення медіації, мають право самостійно встановлювати додаткові вимоги до них, не обмеживши їх при цьому вичерпним переліком аналогічних вимог⁵¹. Це саме стосується прав медіаторів. Так, у ч. 2 ст. 11 Закону про медіацію передбачено, що медіатор має право надавати послуги з медіації на безоплатній основі, за наймом через суб’єкта, який забезпечує проведення медіації або через об’єднання медіаторів чи індивідуально. У цьому ж переконують обов’язки медіатора та норми його професійної етики, а також положення Закону про медіацію щодо відповідальності медіатора⁵².

Отже, медіація як позасудовий спосіб врегулювання конфліктів (спорів) є рівноцінним державному судочинству за формою легітимності та предметною сферою дії інститутом громадянського суспільства їх вирішення, спонтанно наділена антропосоціокультурним ціннісним кодом і цивільно-правовою природою процедур їх врегулювання. Саме тому примусова медіація, як засвідчив досвід окремих держав, на що резонно звернули увагу І. Коваленко та В. Поєдинок, не довела своєї ефективності. Натомість практика її впровадження в інших державах світу переконує у раціональності ‘надання примусової сили та приведення до виконання угод за результатами медіації’⁵³.

⁴⁹ Про медіацію (н 2).

⁵⁰ Там само.

⁵¹ Там само.

⁵² Там само.

⁵³ І Коваленко, В Поєдинок, ‘Медіація в корпоративних спорах’ (2021) 6 Право України 123–4.

Необхідність державно-приватного партнерства правосуддя та медіації як типу правового підходу до вирішення конфліктів (спорів) у громадянському суспільстві

Досвід США, держав – членів ЄС, інших прогресивних держав світу неспростовно довів, що хоча правосуддя та медіація належать до ціннісно протилежних, конкурентних систем вирішення конфліктів (спорів) у суспільстві, жодна із цих систем неспроможна самотійно врегулювати усю їх сукупність у сучасному соціумі. Звідси вищезазначені системи приречені бути взаємодоповнюючими одна одну. Оптимальною формою взаємодії цих систем є їхня інституційна взаємодія.

На необхідності такої взаємодії акцентується увага у більшості загальноунійних нормативно-правових актів ЄС та окремо взятих держав – членів ЄС. Зокрема, у Директиві Європейського Парламенту та Ради ЄС 2008/52/ЄС щодо деяких аспектів медіації у цивільних та комерційних справах йдеться про необхідність забезпечення державами – членами ЄС збалансованого співвідношення між медіацією та правосуддям⁵⁴. Ця Директива відображає загальний підхід держав – членів ЄС стосовно інтеграції та гармонізації їх цивільного процесу загалом, передусім інститутів правосуддя та медіації. Необхідність інституційної взаємодії систем судочинства і медіації зумовлена як природою конфліктів (спорів) у громадянському суспільстві, так і парадигмальними ціннісними матрицями судочинства та медіації як способів їх розв'язання.

Щоразу перед обранням певної моделі взаємодії між судочинством і медіацією держава постає перед дилемою світоглядного значення: у ролі якого саме феномену вона збирається впроваджувати медіацію – як суспільне благо чи медіаційну послугу. При обранні першої моделі (а медіація, безсумнівно, належить до благ у громадянському суспільстві) держава зобов'язана забезпечити доступ до неї кожному індивіду чи їх групам, незалежно від їх майнового стану, політичних уподобань чи світоглядних переконань. У цьому випадку регламентуюча роль держави має б бути великою.

Законодавець України обрав іншу модель медіації – як комерційної послуги, оплачувати яку повинен сам її споживач. Такий підхід поширений у багатьох розвинутих країнах світу. У його реалізації напрацьований чималий досвід, який належить максимально повно та раціонально використати й Україні. Така модель взаємодії судочинства і медіації має правову форму державно-приватного партнерства інституційного типу. Вона і закладена у Законі про медіацію.

Передусім на це спрямована ч. 3 розділу IV “Прикінцеві та перехідні положення” Закону про медіацію, якою передбачено внесення змін до наступних законодавчих актів України: Кодексу законів про працю

⁵⁴ Directive 2008/52/EC (n 43).

України; Земельного кодексу України; Господарського процесуального кодексу України; Цивільного процесуального кодексу України; Кодексу адміністративного судочинства України; законів України “Про нотаріат”, “Про міжнародний комерційний арбітраж”, “Про третейські суди”, “Про соціальну роботу з сім’ями, дітьми та молоддю”, “Про судовий збір” та “Про соціальні послуги”. У цьому випадку йдеться про державно-приватне партнерство інституційного типу, яке здійснюється між державою і громадянським суспільством.

Зокрема, змінами, внесеними у Господарський процесуальний кодекс України, Цивільний процесуальний кодекс України та у Закон України “Про судовий збір”, передбачено, що у разі укладення мирової угоди до ухвалення рішення у справі судом першої інстанції, відмови позивача від позову чи визнання позову відповідачем за результатами проведення медіації до початку розгляду справи по суті суд у відповідній ухвалі або рішенні в порядку, встановленому законом, вирішує питання про повернення позивачу з державного бюджету 60 % судового збору, сплаченого ним при поданні позову. Аналогічне рішення суд ухвалює і у разі, якщо домовленості про укладення мирової угоди, відмову позивача від позову чи визнання позову відповідачем було досягнуто сторонами завдяки проведенню медіації на стадії перегляду рішення суду першої інстанції в апеляційному або касаційному порядку⁵⁵.

Враховуючи рамковий характер Закону про медіацію, а також більш широкий підхід вітчизняного законодавця щодо розвитку альтернативних способів вирішення конфліктів (спорів) у соціумі, неважко припустити, що це тільки початок інституційної співпраці держави та громадянського суспільства із розвитку медіації в Україні, який відбувається за правовою моделлю державно-приватного партнерства інституційного типу.

Висновки. Правосуддя та медіація є конкурентними взаємодоповнюючими системами вирішення конфліктів (спорів) у громадянському суспільстві. Основоположними причинами, що їх породили і продовжують зумовлювати потребу у правосудді та медіації і дотепер, є атрибутивно суперечлива природа самої людини, передусім людської автономії та комунікативної солідарності як конститuentів і смислових умов буття людей, а також не менш суперечливий буттєвий устрій людського світу.

Впродовж тривалого історичного періоду інституційне лідерство у вирішенні конфліктів (спорів) у суспільстві належало державному судочинству. Людиноцентристський поворот у середині ХХ ст., поява громадянських суспільств змінили характер основної маси конфліктів (спорів) у соціумах, зумовили кризу традиційного судочинства та потребу в легітимації та інституціоналізації на національному рівні альтерна-

⁵⁵ Про медіацію (н 2).

тивних способів їх розв'язання, передусім медіації. Нині медіація заявила про себе як такий інститут де-юре. Таким інститутом де-факто їй ще належить стати.

Між правосуддям і медіацією існує фундаментальна асиметрія. Її квінтесенцію становить парадигмальна протилежність ціннісних матриць правосуддя як інституту держави і медіації як інституту громадянського суспільства. Ця протилежність апіорі не дозволяє вбудувати один із вищезазначених інститутів вирішення конфліктів (спорів) у суспільстві в інший такий інститут без деформації їх обидвох. Правосуддя та медіація приречені на співіснування та взаємодію. Найоптимальнішою правовою формою такої їх взаємодії в сучасному вітчизняному соціумі є державно-приватне партнерство правосуддя і медіації інституційного типу.

REFERENCES

Bibliography

Authored books

1. Coleman J S, *Foundations of social theory* (Harvard University Press 1990) (in English).
2. Keshavjee Mohamed M, *Islam, Sharia and Alternative Dispute Resolution* (I B Tauris 2013) (in English).
3. Enhels F, *Proyskhozhdene semy, chastnoi sobstvennosti y hosudarstva* (v sviazy s yssledovanyamy Liuysa H Morhana) (Azbuka-klassyka 2009) (in Russian).
4. Nort D, *Nasylstvo ta suspilni poriadky. Osnovni chynnyky, yaki vplynuly na khid istorii* (Nash format 2017) (in Ukrainian).
5. Orteha-i-Haset, *Vybrani tvory* (Osnovy 1994) (in Ukrainian).
6. Shumpeter Y A, *Kapitalizm, sotsializm i demokratiia* (Osnovy 1995) (in Ukrainian).

Edited books

7. Klassen Kh Dzh M, 'Bylo ly neyzbezhnym poiavlenye hosudarstva' v Hrynyna L E i drugie (red), *Ranee hosudarstvo, eho alternatyvy y analohy: sbornyk statei*' (Uchytel 2009) (in Russian).
8. Prytyka Yu (red), *Alternatyvni sposoby vyrishennia sporiv* (Pravo 2019) (in Ukrainian).

Journal articles

9. Benston Sh, Farkas B, 'Mediation and Millennials: A Dispute Resolution Mechanism to Match a New Generation' [2018] 2 (2) Article 3 *Journal of Experiential Learning* (in English).
10. Burbank S B, Stephen N S, 'Litigation and Democracy: Restoring a Reasonable. Prospect of Trial' [2011] 46 (1) *Harvard Civil Rights – Civil Liberties Law Review* (in English).
11. Thompson D, 'The Unluckiest Generation: What Will Become of Millennials?' (2013) April 26 *The Atlantic* (in English).
12. Havrylyuk R, 'Pravova pryroda mediatsii yak vyslid buttievykh vlastyvostei liudyny' (2018) 3 *Pravo Ukrainy* (in Ukrainian).
13. Havrylyuk R, 'Zumovlenist pravovoi pryrody mediatsii buttievym ustroiem liudskoho svitu' (2018) 5 *Pravo Ukrainy* (in Ukrainian).

14. Hnatiuk N, 'Mystetstvo domovliatysia' (2018) 38 Yurydychnyi visnyk Ukrainy (in Ukrainian).
15. Kovalenko I, Poiedynok V, 'Mediatsiia v korporatyvnykh sporakh' (2021) 6 Pravo Ukrainy (in Ukrainian).

Theses

16. Hren N, 'Realizatsiia prava liudyny na spravedlyvyi sud shliakhom protsedury prysudovoi mediatsii: teoretyko-pravove doslidzhennia' (dys kand yuryd nauk, 2016) (in Ukrainian).
17. Mazaraki N, 'Teoretyko-pravovi zasady zaprovadzhennia mediatsii v Ukraini' (dys d-ra yuryd nauk, 2019) (in Ukrainian).

Conference papers

18. Diurii H, 'Pryntsyv liudskoi hidnosti. Proekt praktychnoi systemy tsinnosti osnovnykh prav na osnovi chastyny pershoi statti 1 u poiednanni z chastynoiu druhoiu statti 19 Osnovnoho Zakonu' v Shloer B (red), *Liudska hidnist: shcho my rozumiiemo pid "hidnistiu", "liudyno" ta "liudskoiu hidnistiu"?: materialy mizhnarodnoho naukovo-praktychnoho seminaru "Liudska hidnist u pravi Nimechchyny, Polshchi ta Ukrainy" (Kyiv, 10–11 zhovtnia 2016) (V dele 2017) (in Ukrainian).*
19. Khotynska-Nor O, 'Sudova systema Ukrainy v epokhu pokolinnia millenialiv' v *Suchasni vyklyky ta aktualni problemy sudovoi reformy v Ukraini: Materialy II Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferencii (ChNU ym Yu Fedkovycha 2018) (in Ukrainian).*
20. Lener M, 'Liudska hidnist v Osnovnomu Zakoni Federatyvnoi Respubliki Nimechchyna' v Shloer B (red), *Liudska hidnist: shcho my rozumiiemo pid "hidnistiu", "liudyno" ta "liudskoiu hidnistiu"?: materialy mizhnarodnoho naukovo-praktychnoho seminaru "Liudska hidnist u pravi Nimechchyny, Polshchi ta Ukrainy" (Kyiv, 10–11 zhovtnia 2016) (V dele 2017) (in Ukrainian).*
21. Patsurkivskyy P, Havrylyuk R, 'Zaprovadzhennia yevropeiskoi modeli mediatsii yak shans sudovii reformi v Ukraini' v *Suchasni vyklyky ta aktualni problemy sudovoi reformy v Ukraini: Materialy II Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferencii (ChNU im Yu Fedkovycha 2018) (in Ukrainian).*

Ruslana Havrylyuk
Petro Patsurkivskyy

JUSTICE AND MEDIATION AS COMPETITIVE COMPLEMENTARY SYSTEMS FOR RESOLVING CONFLICTS (DISPUTES) IN SOCIETY

ABSTRACT. The article analyses paradigmatic value matrices and sociocultural codes of the phenomena of justice and mediation using the cognitive tools of anthropo-sociocultural, consumer and comparative approach.

The purpose of the article is to establish the nature of justice and mediation as the systems for resolving conflicts (disputes) in society. The authors focus on the issues of the everyday origins of justice and mediation, the properties of the value matrices of justice and mediation, and the opportunities and forms of public-private partnership of justice and mediation. As a result of the study of the above issues, the authors of the article substantiated a number of conclusions, in particular: justice and mediation are competitive, mutually complementary systems for resolving conflicts (disputes) in civil society. The fundamental reasons that gave rise to and continue to predetermine the need

Руслана Гаврилюк, Петро Пацурківський

for justice and mediation to the present time, are the attributively contradictory nature of the person himself, first of all, human autonomy and communicative solidarity as constituents and semantic conditions of human existence, as well as the no less contradictory existential structure of the human world.

For a long historical period the institutional leadership in resolving conflicts (disputes) in society belonged to the state legal procedure. The human-centered turn in the mid-twentieth century and the emergence of civil societies changed the nature of the bulk of conflicts (disputes) in societies, caused the crisis of traditional legal proceedings and the need to legitimize and institutionalize at the national level the alternative ways of solving them, primarily mediation. Currently, mediation has declared itself as a de jure institution. It has yet to become such a de facto institution.

There is a fundamental asymmetry between justice and mediation. Its quintessence is the paradigmatic opposite of the value matrices of justice as an institution of the state and mediation as an institution of civil society. This opposition a priori does not allow one of the aforementioned institutions for resolving conflicts (disputes) in society to be embedded in another such institution without deforming both of them. Justice and mediation are doomed to coexistence and interaction. The most optimal legal form of such interaction in modern domestic society is the institutional-type public-private partnership of justice and mediation.

KEYWORDS: justice; value matrix of justice; mediation; value matrix of mediation; civil society; social conflicts (disputes); public private partnership.